

ETAКЧИ DAVLATLARNING ZAMONAVIY QUROLLI NIZOLARDA “TARMOQLI ARMIYA” VA “SETETSENTRIK URUSHLAR” NI OLIB BORISHGA BO’LGAN QARASHLAR (RETROSPEKTIV YONDASHUV)

*Yusupaxmetov Otabek Abdiganievich - mayor,
Qurolli Kuchlar Akademiyasi tinglovchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada etakchi davlatlarning zamonaviy Qurolli nizolarda “Tarmoqli armiya” va “Setetsentrik urushlar” ni olib borishga bo’lgan qarashlarga oid qator muloxazalar yoritilgan.

Kalit so’zlar: Tarmoqli armiya, setesentrik urushlar, sovuq urush, Kvazi kuchli maydonlar.

Аннотация: в этой статье описывается ряд вопросов по перспективах ведущих держав на ведение “Сетевых армий” и “Сетецентрических войн” в современных вооруженных конфликтах.

Ключевые слова: Сетевые армии, Сетецентрическая война, холодная война, поле с силами Квази.

Annotation: Leading powers perspectives on conducting “networked armies” and “Setocentric wars” in modern armed conflicts.

Keywords: Networked armies, Setocentric wars, could wars, Quasi field with force.

Insoniyat yaralibdiki uni manf’at va extiyojlar boshqarib keladi bu manf’at va extiyojlar yangi xududlar va resurslarga egalik qilish xokimyatni qo’lga kiritish maqsadida urushlar olib borishga undab keladi, urushlar o’z navbatida yangi qurollar yaratish urushni rejalashtirish taktikasi, strategiyasini o’zgarishiga olib kelmoqda. Shu jumladan jangni boshqarish shaxsiy tarkib va jangovar bo’linmalarni real vaqt davrida dushman xarakatlarini to’xtovsiz razvetkasini olib borgan xolda unga qarshilik ko’rsatish tarmoqqa asoslangan urushni olib borish shaxsiy tarkib va jangovar texnika yo’qotilishini bir necha bor kamaytirishini oxirgi 20 yillikdagi urushlar ko’rsatmoqda bu o’z navbatida dushman xarakatlarini tezkor taxlil qilish orqali unga nisbatan oldinroq qaror qabul qilish va tashabbusni qo’lga kiritish taxlilchilar tomonidan isbotlanib kelinmoqda [1].

XX asir 70- yillarida sovuq urushning avj olishi qurollqnish poygasi AQSH va SSSR ortasida avj oldi xamda AQSH armiyasi tomonidan internetning kashf etilishi tarmoqqa asoslangan urushlarni rivojlanishiga poydevor bo’ldi. Lekin tarmoqqa asoslangan urushlar kontseptsiyalarini yaratishda Sovet Ittifoqi marshali N. Ogarkovning 1980-yillar boshidan bayon qilgan g’oyalari ishlatilgan, bu ularning kashfiyoti ekanligidan dalolat beradi [2].

AQSh armiyasi birinchi bo'lib ushbu kontseptsiyani ishlab chiqdi va amalga oshirdi. Yakuniy shaklda tarmoqqa asoslangan urush variantlari Amerikaning "Joint Vision-2010", "Joint Vision-2020" harbiy doktrinalarida taqdim etilgan. Tarmoqqa asoslangan urush asoschilari AQSh dengiz floti vitse-admirali Artur Sebrovski, Pentagon tadqiqotchisi Jon Garstka va admiral Jey Jonson hisoblanadi [3].

Tarmoqqa asoslangan urush bo'yicha dastur ishi A. Sebrovski va J. Garstkaning "Tarmoq markazli urush, uning kelib chiqishi va kelajagi" qo'shma maqolasi deb ataladi. Jey Jonsonning ta'kidlashicha, "axborot ustunligi tarmoqqa ulangan, tarqoq hujumkor jangovar kuch bilan birgalikda yaxshi mo'ljallangan va aniq erta harakatni yaratadi, natijada o'zgarishlarning juda yuqori tezligiga olib keladi. Bunday urushlarda buyruq tezligi, oqilona qaror qabul qilish, bir necha barobar takomillashganligi oxirgi urushlar taxlili ko'rsatmoqda. Oxirgi urushlar tarmoqqa asoslangan urushlar sifatida atalmoqda" [4].

Tarmoqqa asoslangan urush tushunchasi:

Bu dushman, o'z qo'shinlari, joy va ob-havo to'g'risidagi ma'lumotlarning manbalari (razvedka), boshqaruv va yo'q qilish (bo'stirish) vositalarini birlashtirgan axborot va kommutatsiya tarmog'ini shakllantirish hisobiga qo'shma kuchlar guruhining jangovar tartibi yashovchanligi, manyovrchanligi va zarba kuchini bir necha bor oshishini ta'minlaydigan urush tushunchasi.

Operatsiyalar ishtirokchilari, komandirlari real vaziyat haqida ishonchli va to'liq ma'lumot olishlarini ta'minlash jangovar xarakterli xududidagi o'zgarishlarga qarshi zudlik bilan javob qaytarish tushiniladi. Natijada kuchlar va vositalarni nazorat qilishni tezlashtirish, operatsiyalar sur'atini oshirish, dushman kuchlarini mag'lub etish samaradorligi, o'z qo'shinlarning yashovchanligi qo'shni b'linmalar va xamkorligidagi bolinmalar bilan jangovar harakatlarni sinxronlashtirish darajasiga erishiladi.

AQSh harbiy strategiyasi tarmoqqa asoslangan urush zamonaviy urushlar va qurolli to'qnashuvlarda infokommunikatsiya ustunligiga erishish, harbiy (jangovar) harakatlar ishtirokchilarini yagona tarmoqqa birlashtirish orqali istiqbolli tuzilmalarning jangovar qobiliyatini oshirishga qaratilgan.

Etarlicha ishonchli tarmoqlar bilan birlashtirilgan kuchlar sifat jihatidan axborot almashish va dushman ustidan axborot ustunligiga erishish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Axborot almashinuvi axborot sifatini va sodir bo'layotgan voqealardan umumiy xabardorlik darajasini oshiradi;

Natijada, umumiy vaziyatni anglash shunday bo'ladiki, u zarur hamkorlik va o'z-o'zini sinxronlashtirishga imkon beradi, buyruqni uzatishning barqarorligi va tezligini oshiradi, bu esa o'z navbatida jangovar topshiriqning samaradorligini keskin oshiradi.

Tarmoqqa asoslangan urushning asosiy xususiyatlari

Hozirgi ma'noda an'anaviy urushga nisbatan "***tarmoq urushi***" ning uchta eng o'ziga xos xususiyati quyidagilardir:

Geografik jihatdan taqsimlangan kuch ishlatish uchun keng imkoniyat. Ilgari, turli xil cheklovlar tufayli, bo'linmalar va moddiy-texnik ta'minot elementlari bir xil hududda dushmanga yoki himoya qilinayotgan ob'ektga yaqin joyda joylashgan bo'lishi kerak edi. Yangi kontsepsiya bu cheklovlarni olib tashlaydi va bu amalda tasdiqlandi.

Shunday qilib, maqsadli ta'minotni tashkil qilish uchun - manevr urushida qo'shinlardan jangovar foydalanish uchun asos bo'lib, Iroqdagi AQSh armiyasi (Armiya Harakatlarini kuzatish tizimi) tarqatish axborot tizimidan foydalangan. Ushbu tizimda radio chiqaruvchi datchiklar, statsionar va ko'chma skanerlar, GPS-navigatsiya sun'iy yo'ldosh tizimi, simsiz ulanish va taktik Internet, erdagi barcha harakatlanuvchi ob'ektlarning (tanklar, zirhli transport vositalari, piyoda jangovar mashinalari va boshqalar) holati aniqlanadi. Iroq operatsiyalari teatri bo'ylab doimiy ravishda kuzatib boriladi, ekipajlardan orqa xizmatlar yoqilg'i, o'q-dorilarni etkazib berish bo'yicha so'rovlarni oldi., ehtiyot qismlar va boshqa turdagi yordam. Ushbu tizimga jami 4000 ga yaqin bort kompyuterlari va Windows NT ostida ishlaydigan 100 ta serverlar jalb qilingan. MTS tizimi AQSh armiyasiga NSI Global Inc tomonidan olingan 418 million dollarga tushdi va "Comtech Mobile Datacom Corp" zarur jihozlarni uch yil muddatda yetkazib berish uchun ta'minot masalalarin ta'minlab berdi [5].

Tarmoqqa asoslangan urush faqat yuqori aqlli kuchlarni olib borishga qodir. Bunday kuchlar jangovar maydonni har tomonlama kuzatish natijasida olingan bilimlardan va qo'mondonlik niyatlarini kengroq tushunishdan foydalangan holda, avtonom, nisbatan parchalangan operatsiyalarni bajarishdan ko'ra ko'proq samaradorlikka ega.

Shu munosabat bilan: Iroqda urush boshlanishidan oldin (2003 yil) Amerikaning qirqdan ortiq sun'iy yo'ldoshlari mamlakat bo'ylab joylashtirildi va 5-armiya korpusi "**Shok va qo'rquv**" operatsiyasida ishtirok etdi, bu esa asosiy zarba beruvchi kuchdir [6].

Iroqdagi guruh allaqachon bir soat davomida 1000 tagacha dushmanning quruqlikdagi nishonlarini mustaqil ravishda kuzatishga qodir edi. Tashuvchi aviatsiya eskadronlari komandirlari armiya aviatsiyasidagi hamkasblari bilan birgalikda umumiy axborot tizimidan foydalangan holda o'z ekipajlarining yo'nalishlari va zarba berish obektlarini rejalashtirishda ishtirok etishlari mumkin edi, masalan, 1991 yilda bunday bo'lmagan.

Bundan tashqari, Afg'onistondagi operatsiyadan boshlab aviatsiyaning 80 foizi, allaqachon "**ko'r-ko'rona**" amalga oshiriladigan zarbalar va bexuda o'q dori va resurslarning sarfini kamaytirish maqsadida qo'llanildi, ya'ni jangovar kompyuterlar xotirasida nishonlar mavjud bo'lmaganda va ular haqidagi ma'lumotlar quruqlikdagi bo'linmalardan to'g'ridan-to'g'ri front chizig'idan etkazildi. Buning uchun

amerikaliklar TVD “TBMCS” (Theater Battle Management Core Systems) da jangovar rejalashtirish va aviatsiya nazoratining maxsus tizimini joylashtirdilar [7].

2003 yilda Iroqdagi operatsiya davomida ular brigada - batalyon - kompaniya darajasini qamrab olgan jangovar nazorat uchun yangi FBCB2 (XXI jangovar qo'mondonlik brigadasi yoki undan past) tarqatilgan axborot tizimidan foydalanganlar. Jangovar bo'linmalarning barcha komandirlari va ilg'or artilleriya yo'naltiruvchilari yerga yo'naltirish va jangovar hisobotlarni uzatish uchun mustahkam Elbit tizimi korpusiga ega 4 Gb (500 MGts) (Windows 95[NT) oddiy qo'l kompyuterlarini oldilar [8].

Uchinchi farq - jangovar maydondagi ob'ektlar o'rtasida etarlicha samarali aloqalarning mavjudligi. Bu geografik jihatdan tarqoq bo'lgan sub'ektlarga birgalikda harakat qilish, shuningdek, vaziyatga moslashish uchun mas'uliyat va ish hajmini dinamik ravishda taqsimlash imkonini beradi. Shuning uchun Pentagon tomonidan ma'lumot uzatish uchun ijaraga olingan sun'iy yo'ldosh aloqa kanallarining umumiy o'tkazish qobiliyati (3 GHz gacha) 1991 yildan beri etti martadan ko'proq oshdi [9].

Axborot almashish va uni NATOda almashishni ta'minlashning asosiy vositasi sifatida ular “Federal missiyalar tarmog'i” ni yaratish tashabbusini ko'rib chiqadilar. NATO Federated Mission Networking (FMN) FMN ning taktik darajaga ko'chishi tarmoqqa yo'naltirilgan operatsiyalarni samarali o'tkazish uchun sharoit yaratadi [10].

Xarbiy fanlar nomzodi professor Aleksandr Yevgenevich Kondratevning ilmiy maqolasida keltirilishicha Rossiya armiyasining setesintrik urushlarga qay darajada tayyorligi baxolangan [11].

Harbiy ishlarda yana bir inqilob g'oyasining muallifi SSSR Qurolli Kuchlari Bosh shtabi boshlig'i, Sovet Ittifoqi marshali Nikolay Ogarkov bo'lishiga qaramay, axborot texnologiyalarini harbiy sohaga keng miqyosda joriy etish. AQShda boshlangan. Yangi nizomlar, jihozlar va qurollar amerikaliklar tomonidan turli urushlar va qurolli to'qnashuvlarda bir necha bor sinovdan o'tgan. Oradan 25 yildan ortiq vaqt o'tgan bo'lsa ham, mamlakatimizda o'zgarishlar kam. Masalan, xorijlik tahlilchilarning fikricha, gruzin tajovuzkorlari bilan urush davrida RF Qurolli Kuchlarida “*yaxshi eski*” kamchiliklar yana bir bor oshkor bo'ldi [12].

To'plangan ma'lumotlarni tezda uzatish imkoniyatisiz qayta yo'naltirish qiyin bo'lgan texnik va ma'naviy jihatdan eskirgan komplekslar yoki razvedka aktivlari. Bo'ysunuvchi tuzilmalarni samarali nazorat qila olmaslikka olib kelgan aloqa va ma'lumotlarni uzatish tizimlari bilan bog'liq muammolar.

Rus zobitlari uyali va sun'iy yo'ldosh telefonlari bo'lgan muxbirlar yordamiga murojaat qilishlari kerakligi ham hammaga ma'lum. Harbiy havo kuchlari va quruqlikdagi qo'shinlar o'rtasida hech qanday muvofiqlashtirish va o'zaro ta'sirning yo'qligi haqiqatan ham yagona qo'shinlar guruhini shakllantirishga imkon bermadi.

O'sha urushda deyarli qo'llanilmagan aniq qurollarning yo'qligi, chunki ular bitta nusxada mavjud edi.

Yana bir muammo - bunday qurollardan foydalanishga qodir bo'lgan tashuvchilarning etarli emasligi. Samolyotlarda, vertolyotlarda, tanklarda ba'zan infraqizil kameralar, tungi ko'rish moslamalari, "*do'st yoki dushman*" ni aniqlash tizimlari yoki navigatsiya uskunalari yo'q edi. Qurolli kurashning yuqori aniqlikdagi vositalaridan ommaviy foydalanishni ta'minlaydigan zamonaviy kontseptsiyalarga emas, balki an'anaviy keng ko'lamli quruqlikdagi operatsiyalarni o'tkazishning eski qarashlariga asoslangan tezkor san'at nazariyasining zamonaviy voqeliklariga mos kelmasligi.

Shunga o'xshash muammolar mahalliy mutaxassislarning ishlarida ham yoritilgan bo'lib, ular RF Qurolli Kuchlari bo'linmalari harakatlarining samaradorligi ba'zan maxfiy barqaror aloqalar va ba'zi hollarda umuman aloqalar yo'qligi sababli nolga tushganligini ta'kidladilar [13].

Hozirda boshqaruv tizimini "*raqamlashtirish*"ga urinish ko'rinishidagi birinchi harakatlar allaqachon amalga oshirilmoqda. Ammo bu sayohatning faqat boshlanishi. Yangi kontseptsiyani amalga oshirishning muhim sharti kompyuter tarmoqlarini joriy etish va axborot texnologiyalarini, ya'ni zamonaviy apparat va dasturiy ta'minot tizimlarini, qarorlarni tayyorlash va qabul qilish, axborotni saqlash, qayta ishlash va uzatish jarayonlarini avtomatlashtirish vositalarini joriy etishdan iborat va yana ko'p narsalar. Ammo eng muhimi, biz tarmoq markazlashuvidan nimani kutayotganimizni tushunishdir.

Ehtimol, biz qurolli kurashning kuchlari va vositalaridan foydalanishning yangi usullarini kutmoqdamiz, ular hali ishlab chiqilmaganga o'xshaydi va buning sababi shundaki, ko'pincha bu hodisaning mohiyatini tushunish emas balki zaruriyati va ahamiyati ham shunga qaramay, eng yaqin e'tibor va o'rganishni talab qiladigan amaliy takliflar allaqachon paydo bo'lmoqda.

Misol uchun, Rossiya Fanlar akademiyasining institutlaridan birining mutaxassislari tomonidan "*Kvazi-kuchli maydonlarni konfiguratsiya qilish orqali ob'ektlarning guruh harakatini tarmoq markazlashtirilgan boshqarish*" modelini ishlab chiqdi. Model murakkab va tez o'zgaruvchan muhitda barcha qurilmalarni tarmoqqa yo'naltirilgan o'zini o'zi tashkil etish orqali masofadan boshqarishdan topshiriqlarni avtomatik ravishda bajarishga o'tish imkoniyatini asoslaydi (an'anaviy havo mudofaasi tizimlari va dushman UUA guruhlarining faol qarshiliklarini hisobga olgan holda) [14].

Tarmoqqa asoslangan boshqaruvning yagona maydonida UUA yoki boshqa robotlashtirilgan urush vositalaridan bunday foydalanishning afzalliklari nimada?

Ishlab chiquvchilarning fikriga ko'ra, ular quyidagilar:

- qurolli kurash vositalariga juda ko'p sonli va xilma-xil ma'lumotlarni to'plash, qarshi choralar va yo'q qilish vositalarini taqsimlash;

- harakatlanuvchi nishonlarning koordinatalarini aniqlashning aniqligini sezilarli darajada oshirish (ularni bir-biridan uzoqda joylashgan samolyotlar (robotik vositalar) tomonidan ko'p marta aniqlash va keyinchalik yagona algoritmik makonda ma'lumotlarni qayta ishlash (katta baza bilan zondlash effekti);

- taqsimlangan ko'p kanalli aniqlash, yuqori aniqlikdagi yo'l-yo'riq va yo'q qilish vositalarini ularning ma'lum bir joyda va vaqtda dinamik ravishda o'zini o'zi tashkil etadigan to'planishi orqali kontsentratsiya qilish imkoniyati;

- o'q-dorilar iste'molini, o'z yo'qotishlarini minimallashtirish bilan missiyani muvaffaqiyatli bajarish ehtimolini tubdan oshirish, bu nazoratning yuqori sifati va qurolli kurash vositalarining jangovar imkoniyatlarini maksimal darajada muvofiqlashtirish tufayli erishiladi.

Internet va kosmik texnologiyalar Rossiya armiyasi bo'linmalarining jangovar tuzilmalariga kirib boradi.

Bundan tashqari, institut mutaxassislari yangi element bazasini va uning arxitekturasini ishlab chiqish bilan bog'liq yechimlarga ega bo'lib, ular global miqyosda bog'langan tarmoqlar resurslarida tarmoqqa yo'naltirilgan boshqaruv muammolarini to'liq miqyosda hal qilish uchun sifat jihatidan yangi imkoniyatlar beradi. Shu bilan birga, bunday echimlar, olimlarning fikriga ko'ra, ishlab chiqilgan yangi texnologiyalarni talab qilmaydi [15].

Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, so'ngi 20 yillikdagi qurolli to'qnashuvlar va xarbiy xarakatlar xulosasi shuni ko'rsatmoqdaki, xarbiy xarakatlar davomida etakchi davlatlar texnologiyaga asoslangan yagona boshqaruv tizimiga birlashtirilgan, onlayn rejimdagi kuzatuv va razvetkaga tayangan xolda xar bir jangchi xarbiy texnikaning xolati qanday vazifalar bajarmoqdaligi qanday vazifalarni bajarish imkoniyatlari borligi shu bilan birga bir vaqdda unga bo'layotgan taxdidlarni qisqa vaqt ichida taxlili orqali uni yoq qilish ehtimolini bir necha bor kamaytirgan xolda ushbu vazifalarni bajarishni muvofaqiyatli variantlarini tezda xisoblash imkonini bermoqda.

Janga tayyorgarlik ko'rish va rejalashtirish davomida kam yo'qotishlar va xarajatlar sarflagan xolda vazifalarni oqilona taxlili va bir necha marotaba simulyatsiya o'yinlarini o'tkazish orqali g'labaga erishish yo'llari xisob kitoblar va yuqori texnologiyalar orqali erishilmoqda. Tarmoqqa asoslangan urushlar kelajak urushlari sifatida etakchi davlatlar xarbiy ilmiy institutlarida asosiy mavzu sifatida o'rganilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOT VA MANBAALAR:

1. Макаренко С. И. «Проблемы и перспективы применения кибернетического оружия в современной Сетецентрической войне» (рус.) // Спецтехника и связь: журнал. - 2011. - Январь (№ 3). 41-47 б.
2. Огарков Н. В. История учит бдительности. — М.: Воениздат, 1985.
3. <http://www.dtic.mil/jv2010/cfjopr1.pdf> Murojaat sanasi. 07.06.2023 y
4. <http://www.ncoic.org> Murojaat sanasi. 06.06.2023 y
5. http://www.oft.osd.mil/library/library_files/document_387_NCW_Book.pdf Murojaat sanasi. 07.06.2023 y
6. <https://web.archive.org/web/20130205191552/http://bigmeden.ru/article> Murojaat sanasi. 05.06.2023 y
7. http://sc.mil.ru/files/morf/military/archive/AC_5_02_2015.pdf Murojaat sanasi. 04.06.2023 y
8. <https://web.archive.org//20110414231619/http://www.zman.com/news.html> Murojaat sanasi. 05.06.2023 y
9. http://ruvsa.com/catalog/company/elbit_system Murojaat sanasi. 06.06.2023 y
10. https://www.cso.nato.int/activity_meta Murojaat sanasi. 07.06.2023 y
11. http://armshk.ucoz.ru/odin/dokument/kondratev-geroj_zemli Murojaat sanasi. 08.06.2023 y
12. <https://lenta.ru> Murojaat sanasi. 07.06.2023 y
13. Феськов В. И., Голиков В. И., Калашников К. А., Слугин С. А. Вооружённые Силы СССР после Второй мировой войны: от Красной Армии к Советской (часть 1: Сухопутные войска) / под науч. ред. В. И. Голикова. - Томск: Изд-во НТЛ, 2013. - 640 с. - 500 экз.
14. http://10.11.10.15:8181/wikipedia_ru Murojaat sanasi. 07.06.2023 y
15. https://structure.mil.ru/structure/forces/strategic_rocket.htm Murojaat sanasi. 07.06.2023 y